

STUDIA OECONOMICA POSNANIENSIA

2015, vol. 3, no. 4

Wprowadzenie (<i>Ryszard Barczyk, Józef Garczarczyk</i>).....	3
Marcin Spychała Czynniki wzrostu gospodarczego Polski na tle wybranych państw świata w latach 2005–2013	5
Zuzanna Urbanowicz Stabilizacja makroekonomiczna w strefie Euro w latach 1999–2013	30
Joanna Spychała Wpływ nierównowagi finansów publicznych na wzrost gospodarczy w Unii Europejskiej	50
Mirosław Walawski Stabilizacja makroekonomiczna gospodarki rosyjskiej w latach 1997-2012 ...	67
Ryszard Barczyk Cykl koniunkturalny a cykle kredytowe w polskiej gospodarce w latach 1998-2013	78
Agnieszka Szczepkowska-Flis, Anna Kozłowska Rola kreatywnej destrukcji w kształtowaniu wahań koniunkturalnych – analiza empiryczna na przykładzie polskiego przemysłu przetwórczego	90
Paweł Mikołajczak Koniunktura gospodarcza a kształtowanie się kredytów bankowych dla przedsiębiorstw	107
Robert Skikiewicz Popyt przedsiębiorstw na kredyt bankowy a koniunktura gospodarcza	127
Anna Zielińska-Chmielewska Zastosowanie analizy dyskryminacyjnej do oceny zagrożenia upadłością polskich przedsiębiorstw przetwórstwa mięsnego	139

Sylwester Białowas, Iwona Olejnik

Oszczędności gospodarstw domowych w różnych fazach cyklu koniunkturalnego	153
---	-----

Mirosława Kaczmarek

Nastroje konsumentów jako kryterium segmentacji klientów indywidualnych korzystających z usług bankowości internetowej	166
--	-----

Sylwester Białowas

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Zarządzania, Katedra Badań
Rynku i Usług

Iwona Olejnik

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Zarządzania, Katedra Badań
Rynku i Usług

Autor do korespondencji: Sylwester Białowas, sylwester.bialowas@ue.poznan.pl

OSZCZĘDNOŚCI GOSPODARSTW DOMOWYCH W RÓŻNYCH FAZACH CYKLU KONIUNKUTRALNEGO

Streszczenie: Celem artykułu jest identyfikacja kształtowania się oszczędności gospodarstw domowych w wybranych krajach świata w różnych fazach cyklu koniunkturalnego.

U podstaw rozważań znajduje się model zachowań gospodarstw domowych na rynku usług finansowych G. Antonides'a i W.F. van Raaij'a.

Przeprowadzone badania potwierdzają, że w latach 2004–2013 we wszystkich analizowanych państwach europejskich odnotowano trzy fazy koniunktury w zakresie sytuacji gospodarczej. Równocześnie można zaobserwować także trzy fazy kształtowania się stopy oszczędności gospodarstw domowych. Zgodnie z założeniami teoretycznymi stopa oszczędności jest powiązana z koniunkturą gospodarczą, średnio najniższą stopę oszczędności odnotowano w końcowym etapie fazy rozkwitu (2007 rok), najwyższą zaś – w fazie kryzysu gospodarczego (2009 rok).

Słowa kluczowe: Koniunktura, oszczędności gospodarstw domowych.

Klasyfikacja JEL: D14.

INFLUENCE OF BUSINESS CYCLES ON HOUSEHOLD SAVINGS

Abstract: The main aim of this paper is to evaluate the influence of business cycles on the savings of households in selected countries. The theoretical basis for the paper is the model of household financial behaviour created by G. Antonides and W.F. van Raaij.

The findings of the research show that in 2004–2013, in all the European countries analysed, three phases of the business cycle could be observed in terms of the economic situation. At the same time, three phases in the rate of savings were noted. According to the theoretical assumptions, the savings rate is related to the economic situation. The lowest savings rate was recorded in the final stage of the boom phase, while the highest was in the phase of economic crisis.

Keywords: Business cycles, household savings

Wstęp

Oszczędności gospodarstw domowych, będące efektem osiąganych dochodów oraz spożycia, stanowią podstawowe i tanie źródło kapitału w gospodarce, wpływają na relacje między tym kapitałem a wydajnością pracy, a także są niezbędne do rozwoju gospodarki kraju [Owsiak 2005]. Wzrost oszczędności przyczynia się także do wzrostu transferów międzypokoleniowych [Korenik 2003; Blackburn 2003]. Skłonność do oszczędzania jest uzależniona od wielu czynników zarówno o charakterze niezależnym, jak i zależnym od gospodarstwa domowego [Białowas 2013].

Celem artykułu jest identyfikacja kształtowania się oszczędności gospodarstw domowych w wybranych krajach świata w różnych fazach cyklu koniunkturalnego, przy czym koniunktura gospodarcza jest identyfikowana poprzez dynamikę zmian PKB. Problem identyfikacji zachowań oszczędnościowych jest szczególnie istotny w warunkach zmian koniunktury gospodarczej – szczególnie w sytuacji skracania się cykli koniunkturalnych.

Przyjęto hipotezę, że zachowania oszczędnościowe gospodarstw domowych warunkowane są czynnikami ekonomicznymi, w szczególności poziomem PKB per capita. Można się jednak spodziewać, że w poszczególnych fazach cyklu koniunkturalnego w różnych państwach PKB nie wpływa na zachowania oszczędnościowe konsumentów w sposób jednolity. Analiza wpływu pozwoliła pogrupować te państwa ze względu na omawianą zależność.

Artykuł jest częścią projektu badawczego NCN pt. Zachowania oszczędnościowe i finansowe zabezpieczenie emerytalne w gospodarstwach domowych – determinanty, postawy, modele (nr UMO-2012/05/B/HS4/04183). Wykorzystane w nim dane mają charakter wtórny i pochodzą z bazy Eurostat oraz OECD.

1. Oszczędności a fazy cyklu koniunkturalnego

Oszczędności gospodarstw domowych stanowią jedno z ważniejszych źródeł rozwoju gospodarczego [Snyder 1974; Alguacil, Cuadros i Orts 2004; Garczarczyk i in., 2006; Mocek 2006; Bywalec 2010]. Równocześnie rozwój gospodarczy jest czynnikiem przyczyniającym się do zmian w poziomie oszczędności czy stopach oszczędzania.

Równocześnie należy podkreślić, że oszczędności gospodarstw domowych są tą częścią ich dochodu, która nie została wydana za konsumpcję. Oszczędności te zależą od wielu czynników zarówno niezależnych od gospodarstwa domowego (na przykład poziomu i tempa wzrostu PKB, poziomu bezrobocia, inflacji, polityki pieniężnej i fiskalnej państwa), jak i zależnych (na przykład poziomu dochodów gospodarstwa, liczby osób, poziomu wiedzy ekonomicznej czy dotychczasowych doświadczeń [Harasim 2007]. Istnieje wiele klasyfikacji oszczędności, szerzej zob.: [Katona 1975; Owsiak 2002; Harasim 2007; Bywalec 2009] .

W artykule skupiono uwagę na analizie wpływu zmian koniunktury na zachowania gospodarstw domowych w zakresie tworzenia przez nich oszczędności. U podstaw rozważań znajduje się model zachowań gospodarstw domowych na rynku usług finansowych stworzony przez G. Antonides'a i W.F. van Raaij'a. Według tego modelu gospodarstwa domowe gospodarując swoim budżetem, dokonują podziału dochodów, między innymi odkładając ich część na niespodziewane wydarzenia celem zapewnienia przyszłej stabilności finansowej czy też pomnażania majątku o charakterze inwestycyjnym. Decyzje dotyczące alokacji osiągniętych dochodów w kierunku oszczędności w przypadku zmian koniunktury gospodarczej wymagają większego zaangażowania, większej wiedzy, są bowiem bardziej ryzykowne i często dotyczą dłuższego horyzontu czasowego [Antonides i van Raaij 2003, s. 439 i n.].

W ujęciu międzynarodowym do czynników wpływających na kształtowanie się stopy oszczędności gospodarstw domowych należą [Leetmaa, Rennie i Thiry 2009, s. 2]:

- dochody – wyższe dochody gospodarstw domowych w danym kraju wpływają na wyższą stopę oszczędzania,
- poziom zamożności – wyższy poziom oszczędności może wpływać na obniżenie stopy oszczędności,
- rozwiązania przyjęte w systemach zabezpieczenia społecznego, przede wszystkim emerytalnego,
- uregulowania podatkowe,

- dostępność do kredytów – im większy dostęp, szczególnie do kredytów konsumpcyjnych, tym niższe stopy oszczędności,
- udział osób prowadzących działalność gospodarczą oraz małych przedsiębiorstw w sektorze gospodarstw domowych i ich preferencje,
- poziom optymizmu gospodarstw domowych w zakresie przyszłej sytuacji ekonomicznej,
- czynniki społeczno-kulturowe.

Analiza kształtowania się oszczędności w poszczególnych fazach cyklu koniunkturalnego była przedmiotem wielu badań [Katona 1975; Garczarczyk i in. 2006; Garczarczyk 2009; Fatuła 2013; Olejnik 2013; Skikiewicz 2013; Garczarczyk, Mocek i Białowas 2014a]. Generalnie wzrostowi dochodów w fazie rozkwitu współcześnie nie musi towarzyszyć (wskazywany przez Keynesa) wzrost oszczędności, a raczej – przy optymistycznych oczekiwaniach dalszego utrzymywania się poprawy koniunktury może prowadzić na przykład do wzrostu zakupów artykułów luksusowych, wzrostu wysokości zaciąganych kredytów, a nawet do spadku oszczędności (co wynika także ze spadku oprocentowania oszczędności w tej fazie koniunktury). Z kolei gospodarstwa domowe, podejmujące w tej fazie decyzje o oszczędzaniu, są skłonne do akceptacji instrumentów o wyższym poziomie ryzyka, ale także wyższej oczekiwanej stopie zwrotu. W fazie spowolnienia i kryzysu oszczędzanie staje się koniecznością, aczkolwiek nie dotyczy to oszczędzania o charakterze długookresowym, na przykład w funduszach na zabezpieczenie starości. Ponadto w fazie tej gospodarstwa akceptują niższą stopę zwrotu, ale preferują bardziej bezpieczne instrumenty, a kredyty zaciągają jedynie z konieczności. Faza recesji wiąże się natomiast z istotnym wzrostem poziomu gromadzonych oszczędności (w szczególności przeznaczonych na tzw. czarną godzinę), nawet mimo obniżenia dochodów, co wynika z obawy członków gospodarstw domowych przed utrzymywaniem się niekorzystnej sytuacji w gospodarce, ewentualną utratą pracy i dalszym spadkiem dochodów. Gospodarstwa domowe w tej fazie częściej podejmują decyzje o rezygnacji z programów systematycznego czy dodatkowego oszczędzania na starość. W ostatniej fazie cyklu koniunkturalnego – fazie ożywienia, gospodarstwa domowe w dalszym ciągu oszczędzają na niespodziewane wydatki, nie podejmują jednak decyzji o korzystaniu z długookresowych form gromadzenia oszczędności. W sytuacji utrzymywania się ożywienia gospodarczego, cele oszczędzania z wolna nabierają charakteru konsumpcyjnego, co może także prowadzić do zmniejszenia stopy oszczędzania. Potwierdzają to także wyniki badań prowadzonych w Polsce [Garczarczyk, Mocek i Białowas 2014a], według których w fazie wychodzenia ze złej koniunktury, w stosunku do innych faz cyklu koniunkturalnego,

Tabela 1. Stopa oszczędności brutto gospodarstw domowych w wybranych krajach europejskich w latach 1995–2013

Kraje	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU (28 krajów)	:	:	:	:	12,07	11,22	12,06	12,05	11,96	11,59	11,1	11,02	10,77	11,05	13,22	11,92	11,31	11,24	10,9
Euro area (18 krajów)	:	:	:	:	14,28	13,33	13,97	14,46	14,38	14,37	13,94	13,66	14,03	14,28	15,18	13,82	13,23	13	13,05
Austria	17,04	14,31	12,79	13,35	14,65	14,09	12,57	12,91	13,66	14,03	14,46	15,13	16,33	16,31	16,11	13,98	12,03	12,62	:
Belgia	20,35	18,59	17,67	17,27	17,5	16,77	17,87	17,46	16,73	15,31	14,87	15,59	16,36	16,6	18,19	15,24	14,06	15,24	:
Cypr	10,78	11,27	12,03	10,21	14,31	12,09	13,15	11,11	13,83	11,71	11,66	11,16	7,46	5,65	12,85	14,66	14	7,9	:
Czechy	13,55	11,66	11,9	10,28	9,95	11	10,21	10,12	9,05	7,86	9,52	10,62	10,25	9,37	11,22	10,73	9,86	10,59	:
Dania	7,6	7,29	5,01	6,28	2,98	4,28	9,56	9,51	9,79	6,37	3,71	5,45	4,25	5,1	8,4	7,7	7,7	6,61	6,87
Estonia	7,9	4,2	3,05	1,93	1,42	3,99	2,92	0,46	-0,52	-5,78	-4,12	-6,26	-1,76	1,94	10,48	10,11	11,12	4,53	:
Finlandia	11,05	7,89	9,43	7,88	9,57	8,12	8,1	7,92	8,65	9,83	8,46	6,8	7,24	7,83	11,71	10,7	8,74	8,59	:
Francja	15,56	14,58	15,56	14,96	14,37	14,1	14,75	16,01	15	15,44	14,39	14,61	15,11	15,26	16,05	15,56	15,61	15,2	:
Hiszpania	:	:	:	:	:	11,07	10,98	11,12	12,11	10,99	10,81	10,24	10,38	13,75	17,79	13,86	12,66	10,36	:
Holandia	18,83	17,43	17,85	16,87	13,99	12,11	14,69	13,9	13,1	13,05	12,27	12,19	13,04	12,15	12,35	10,48	11,57	10,74	:
Irlandia	:	:	:	:	:	:	:	5,82	7,43	8,77	10,04	8,3	7,17	11,65	16,16	13,18	11,16	10,15	:
Litwa	1,37	-1,28	2,92	7,12	3,83	5,58	4,44	4,52	2,49	0,81	0,96	0,88	-4,21	-1,11	5,41	8,24	4,19	0,89	:
Luksemburg	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	10,11	10,87	16,21	18,91	19,32	19,44	19,71	:
Łotwa	-1,03	-1,64	3,88	0,68	0,01	2,38	-0,81	0,71	2,69	4,32	0,84	-4,11	-5,75	4,91	10,67	4,71	-1,31	-1,8	:
Niemcy	16,63	16,26	15,93	15,94	15,31	15,1	15,21	15,71	15,98	16,12	16,28	16,39	16,84	17,37	16,97	16,89	16,43	16,44	:
Norwegia	9,95	7,76	8,1	10,52	9,56	9,17	8,2	12,76	13,26	11,64	14,3	5,25	6,61	9,13	12,06	10,83	12,67	13,47	13,89
Polska	16,88	14,21	14,08	14,41	12,87	12,27	14,11	10,55	10,12	8,01	8,32	8,84	7,15	2,38	9,02	8,17	2,12	4,77	:
Portugalia	12,66	11,72	10,88	10,3	10,69	10,59	10,62	10,28	10,7	9,96	9,98	8,03	6,99	7,06	10,86	10,13	9,73	11,96	12,58
Słowacja	9,89	13,33	13,72	12,23	11,09	10,98	8,96	8,56	6,77	5,92	6,61	5,6	7,23	6,14	6,88	10,27	9,39	8,21	:
Słowenia	12,48	13,05	14,9	13,96	11,14	14,63	16,13	16,38	13,97	14,8	16,6	16,76	15,02	14,5	14,66	12,87	12,06	11,92	:
Szwajcaria	17,39	16	15,81	15,5	15,88	15,98	16,56	15,43	14,2	13,62	14,32	15,99	17,54	16,86	16,61	16,51	17,81	:	:
Szwecja	9,64	7,61	4,91	4,34	4,25	5,82	9,86	9,68	8,58	7,59	6,93	7,82	10,11	11,83	13,81	11,26	13,1	14,79	14,94
Węgry	18,75	18,26	17,35	16,51	13,04	11,5	11,86	10,29	7,9	10,11	11,3	11,96	8,43	8	10,19	10,81	10,7	7,43	:
Wielka Brytania	9,22	8,39	7,99	6,54	4,68	4,58	5,92	4,68	4,25	3,8	2,91	3,36	2,13	2,18	6,98	7,31	6,7	7,33	:
Włochy	21,84	22,55	20,09	16,55	15,8	13,99	15,8	16,69	16,25	16,53	16,42	15,89	15,46	15,2	14,26	12,37	11,95	11,63	12,91

Źródło: [Eurostat 2014].

[157]

występuje wzmocnienie przeświadczenia gospodarstw domowych o potrzebie oszczędzania [Garczarczyk, Mocek i Skikiewicz 2014b].

Analizę oszczędności gospodarstw domowych w pierwszej kolejności przeprowadzono, badając stopę oszczędności brutto (tabela 1). Stopa oszczędności (*gross saving rate of households*) w 28 analizowanych krajach europejskich w latach 1999–2013 kształtowała się na relatywnie stałym poziomie – średnio 11,6%, przy czym najwyższą była w roku 2009 – 13,22%, a najniższą – w 2007 roku – 10,77%. Warto dodać, że najwyższą skłonnością do oszczędzania w badanych latach cechowali się mieszkańcy Belgii (średnia stopa oszczędności wyniosła 16,8%), Luksemburga (16,4%), Niemiec (16,2%) oraz Szwajcarii (16,0%), a najmniejszą (w niektórych latach analizowanego okresu nawet ujemną) Estończycy, Łotysze oraz Litwini. Dla porównania, w analizowanym okresie średnia stopa oszczędności w Polsce wyniosła 8,47% (najwyższą odnotowano w 2001 roku – 14,11%, a najniższą w 2011 roku – jedynie 2,12%).

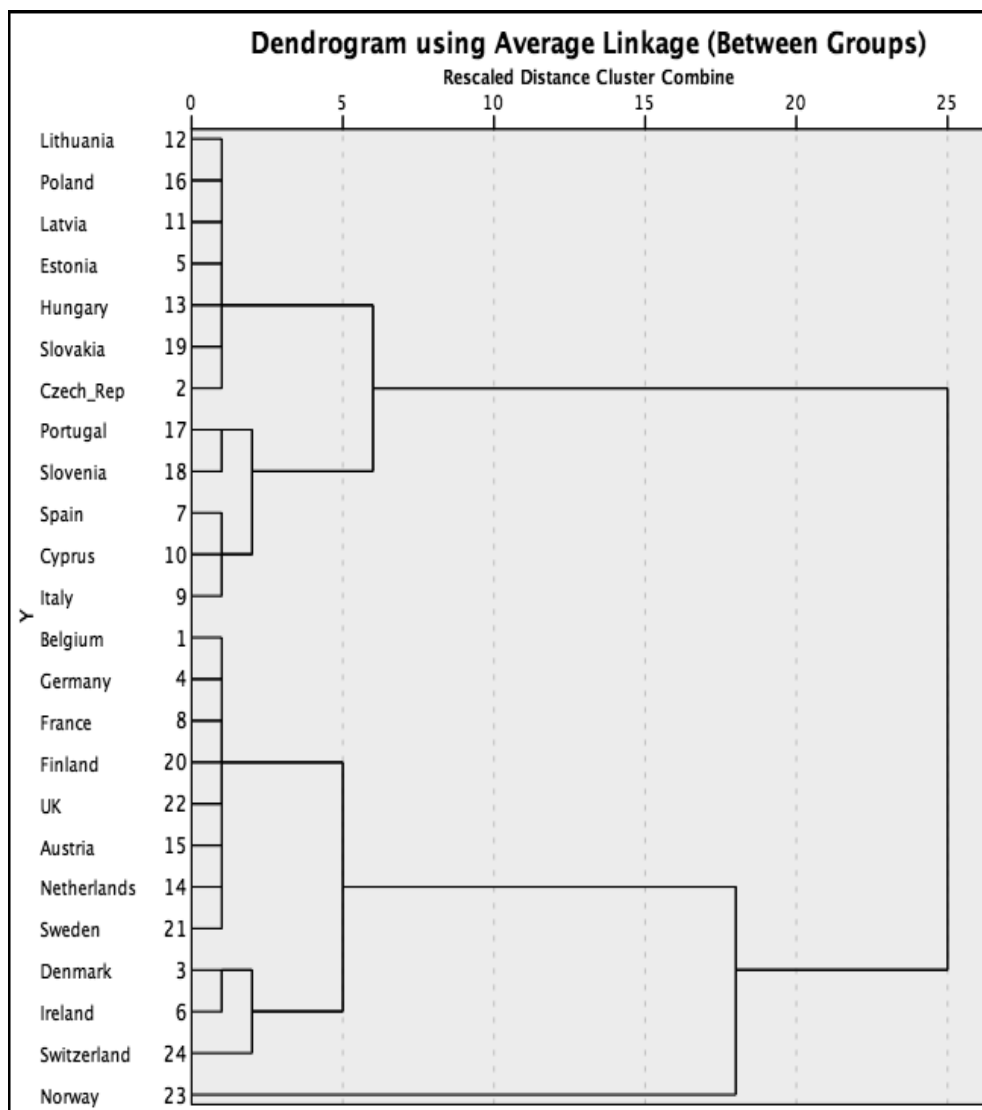
2. Metodologia badania

Analizę zależności między fazami cyklu koniunkturalnego a stopą oszczędzania przeprowadzono w grupach. W pierwszej kolejności przeprowadzono grupowanie państw podobnych do siebie, przyjmując za kryterium grupowania kształtowanie się PKB per capita. Wykorzystano dane dotyczące kształtowania się tej zmiennej w latach 2004–2012. W procedurze użyto metody grupowania hierarchicznego. Efekty przedstawia dendrogram na rysunku 1.

Uzyskano cztery grupy państw podobnych do siebie ze względu na kształtowanie się PKB per capita. Grupę pierwszą stanowią: Belgia, Niemcy, Francja, Holandia, Austria, Finlandia, Szwecja i Wielka Brytania. Druga grupa to: Czechy, Estonia, Łotwa, Litwa, Węgry, Polska i Słowacja. W trzeciej grupie znalazły się: Dania, Irlandia i Szwajcaria, a w czwartej: Hiszpania, Włochy, Cypr, Portugalia i Słowenia. Pewien kłopot klasyfikacyjny sprawiła Norwegia, która nie jest podobna pod tym względem do żadnego innego analizowanego państwa i stworzyła grupę jednoelementową.

Jak wspomniano, celem przeprowadzonej analizy jest zbadanie zależności między zmianami PKB w poszczególnych fazach koniunktury a stopami oszczędzania. W kolejnym etapie, dla przejrzystości wnioskowania, w analizowanym cyklu wyodrębniono trzy fazy. Pierwsza faza, wzrostu koniunktury, obejmuje lata 2004–2007. Kolejna faza to spadek koniunktury w latach 2008–2009. W końcu trzecia faza to kolejny wzrost obejmujący lata 2010–2013.

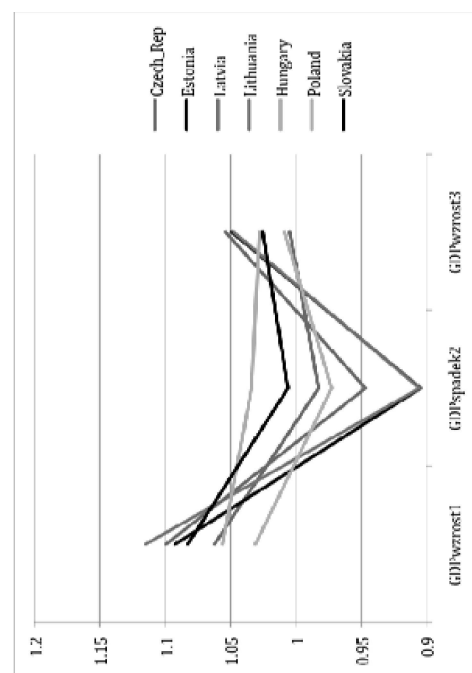
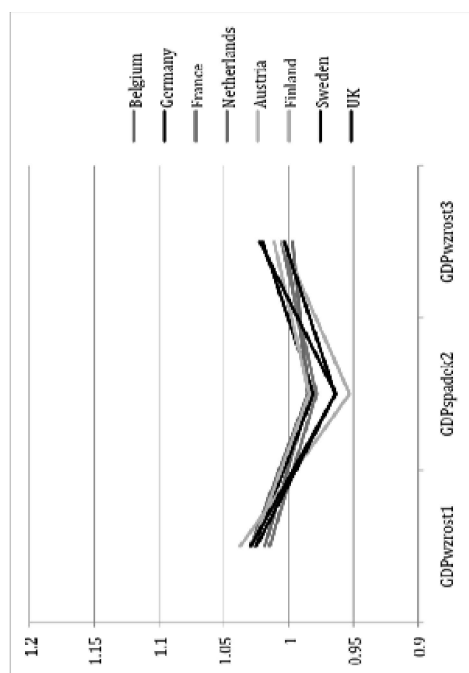
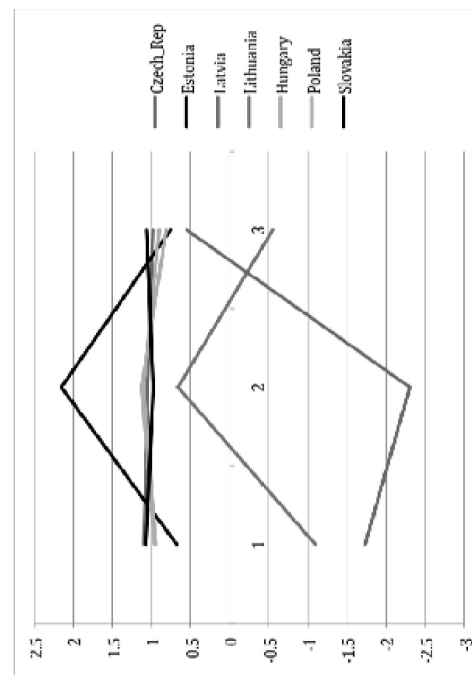
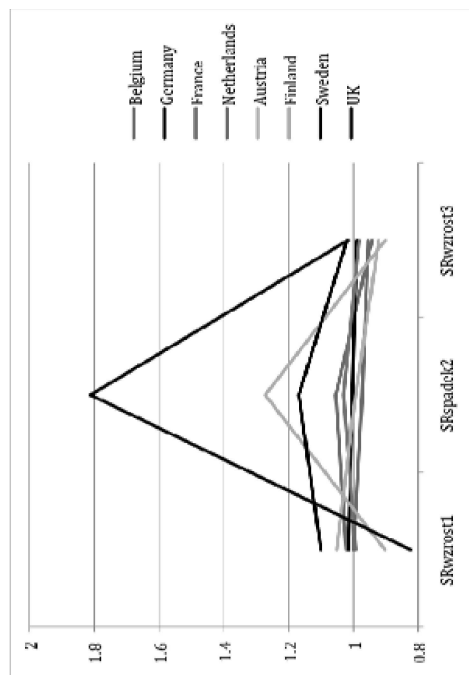
Dla każdego z państw obliczono średnie tempo wzrostu/spadku PKB oraz stopy oszczędzania w poszczególnych fazach.

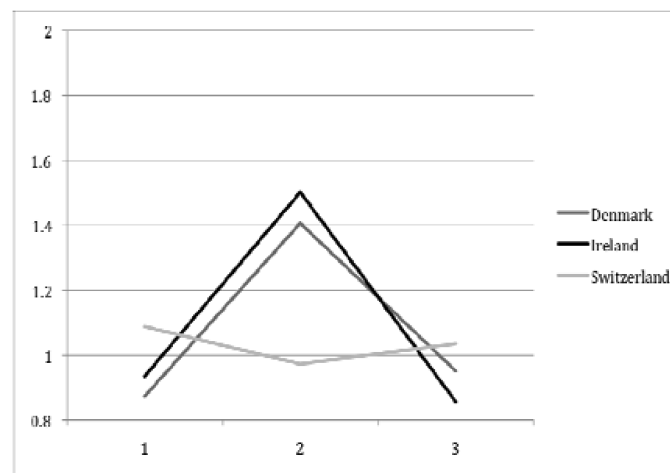
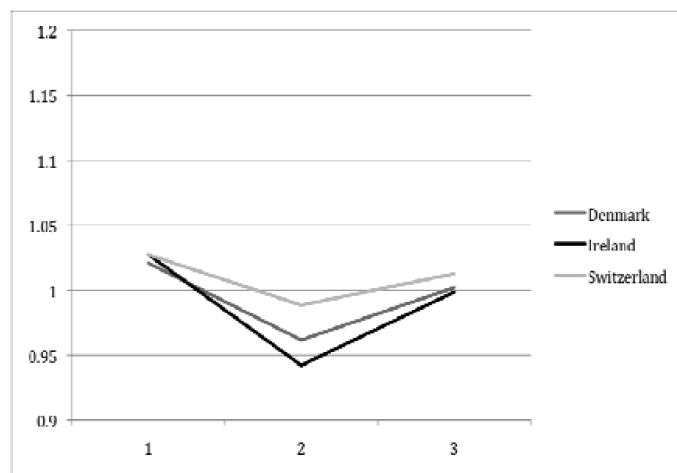

Rysunek 1. Grupowanie państw według PKB per capita – metoda grupowania hierarchicznego

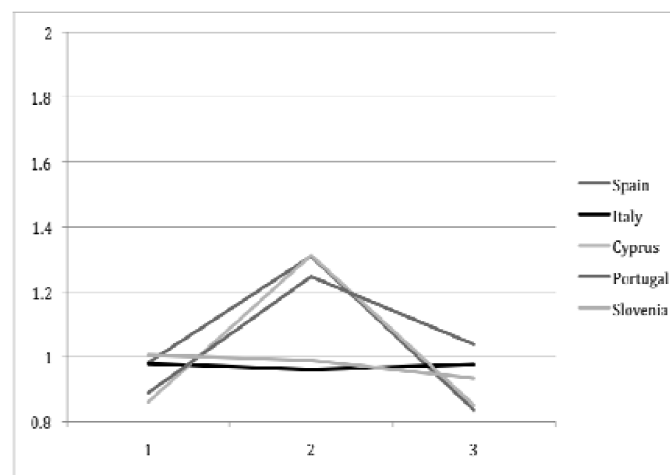
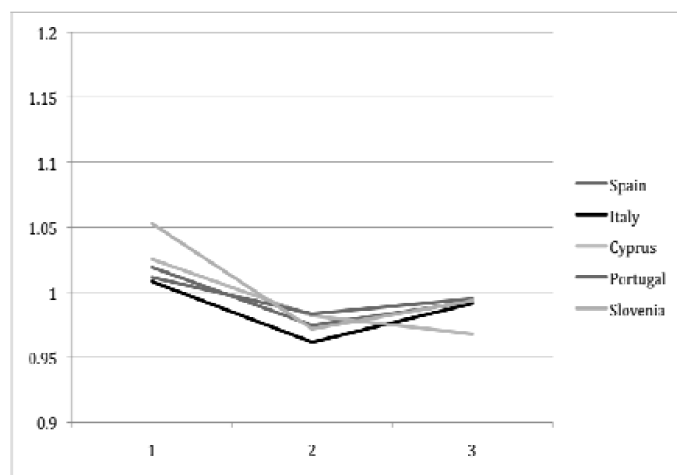
Źródło: Opracowano na podstawie przeprowadzonych badań

Wyniki w poszczególnych grupach przedstawia seria wykresów (po lewej wykres średniego tempa zmian PKB per capita w poszczególnych fazach koniunktury, po prawej wykres średniego tempa zmian stóp oszczędzania w poszczególnych fazach) (rysunek 2).

[161]

Rysunek 2. Średnie tempo zmian PKB per capita (lewa strona) oraz średnie tempo zmian stóp oszczędzania (prawa strona) w poszczególnych fazach koniunktury

3. Rezultaty badań

W państwach zaklasyfikowanych do pierwszej grupy, kształtowanie się PKB w poszczególnych fazach koniunktury było bardzo podobne. Zmiany PKB odzwierciedlały we wszystkich przypadkach wydzielone fazy koniunktury. Różnie jednak zareagowały stopy oszczędności. Najbardziej wrażliwe okazały się stopy oszczędności w Wielkiej Brytanii, gdzie każda zmiana fazy powodowała bardzo mocne zmiany stóp oszczędzania. Duże wahania zaobserwowano również w Finlandii. W pozostałych państwach nie odnotowano istotnych reakcji stóp oszczędzania (warto przypomnieć, że opis dotyczy zmian względnych, co szczególnie widać w wypadku Wielkiej Brytanii, gdzie niski poziom stóp oszczędzania przy porównywalnych do na przykład Austrii zmianach bezwzględnych spowodował znacznie wyższe wartości indeksu).

Druga grupa państw jest bardziej zróżnicowana w zakresie zmian PKB w poszczególnych fazach. Od bardzo mocnych reakcji na Łotwie i w Estonii, po bardzo słabe reakcje w Polsce. W zakresie zmian stóp oszczędzania można odnotować trzy typy reakcji. Zgodne z teorią – mocne reakcje na Łotwie i w Estonii; bardzo silne, ale sprzeczne z oczekiwaniami zmiany na Litwie oraz brak zauważalnej reakcji w pozostałych krajach (w tym w Polsce).

W trzeciej grupie państw, kształtowanie się PKB reagowało na fazy koniunktury zgodnie z oczekiwaniami, choć zmiany były niewielkie. W przypadku Danii i Irlandii zmiany stóp oszczędzania również były zgodne z teorią, przy tym były to zmiany silne. Zupełnie inaczej na zmiany koniunktury zareagowała Szwajcaria. W przypadku tego kraju zmiany stóp oszczędzania były zgodne co do zwrotu ze zmianami PKB.

W czwartej grupie zmiany PKB również były zgodne z oczekiwaniami, wyjątek stanowi jedynie sytuacja na Cyprze, gdzie w drugiej fazie wzrostu trend PKB nie uległ odwróceniu. Z kolei zmiany stóp oszczędzania na Cyprze, w Hiszpanii i Portugalii były zgodne z teorią i zbliżone do siebie w zakresie wrażliwości reakcji. Jednak w przypadku Słoweni i Włoch stopy oszczędzania praktycznie nie zareagowały na zmiany koniunktury.

Dla wszystkich analizowanych krajów wyliczono również korelację Pearsona między PKB a stopami oszczędzania. Oczekiwano silnych korelacji ujemnych, jednak ich istnienie potwierdziło się tylko w przypadku Finlandii $-0,685^*$, Wielkiej Brytanii $-0,796^*$, Danii $-0,790^*$, Irlandii $-0,696^*$, Portugalii $-0,924^{**}$ i Norwegii $-0,702^*$ (jedną gwiazdką oznaczono poziom istotności 0,05, dwiema gwiazdkami – 0,01).

Analiza korelacji potwierdziła anomalie zaobserwowane w poprzedniej fazie analiz. W przypadku Szwajcarii i Włoch odnotowano istotne statystycznie korelacje dodatnie (Szwajcaria 0,940**, Włochy 0,808**).

Podsumowanie

Przeprowadzone badania potwierdzają, że w latach 2004–2013 we wszystkich analizowanych państwach europejskich odnotowano trzy fazy koniunktury w zakresie sytuacji gospodarczej. Równocześnie można zaobserwować trzy fazy kształtowania się stopy oszczędności gospodarstw domowych. Zgodnie z założeniami teoretycznymi, średnio najniższą stopę oszczędności odnotowano w końcowym etapie fazy rozkwitu (2007 rok), a najwyższą – w fazie kryzysu gospodarczego (2009 rok).

Jednakże – nawiązując do celu niniejszego opracowania – nie we wszystkich krajach na zmiany sytuacji gospodarczej gospodarstwa domowe zareagowały zgodnie z teorią zachowań oszczędnościowych. Na przykład na Litwie oraz w Szwajcarii zmiany w zakresie stóp oszczędzania były odwrotne wobec oczekiwań teoretycznych, natomiast w Słowenii i we Włoszech zmiany PKB nie miały wpływu na stopy oszczędzania gospodarstw domowych.

Reasumując, wiedza dotycząca zachowań gospodarstw domowych w zakresie ich skłonności do oszczędzania w różnych fazach cyklu koniunkturalnego jest przydatna nie tylko w kształtowaniu polityki gospodarczej (w szczególności fiskalnej i monetarnej), ale również w działaniach banków komercyjnych. Jest to szczególnie istotne w kontekście zachodzących procesów globalizacyjnych. Analizy porównawcze zmian koniunktury w gospodarce danego kraju na tle zmian zachodzących w innych państwach, przyczyniają się bowiem do podejmowania racjonalnych decyzji strategicznych.

Warto także zauważyć ograniczenia prezentowanych analiz. Po pierwsze, we współczesnych gospodarkach oszczędzanie poza systemem bankowym jest zjawiskiem coraz częstszym, a statystyki publiczne nie zawsze ujmują możliwe formy oszczędzania gospodarstw domowych. Po drugie, można dyskutować, czy PKB per capita jest dobrym wskaźnikiem zmian koniunktury.

W artykule pozytywnie zweryfikowano hipotezę, że zachowania oszczędnościowe gospodarstw domowych są warunkowane kształtowaniem się PKB per capita. W poszczególnych fazach cyklu koniunkturalnego w różnych państwach, PKB nie wpływa jednak na zachowania oszczędnościowe konsumentów w sposób jednolity. Stąd też pojawia się konieczność prowadzenia

dalszych badań – o charakterze porównań międzynarodowych – uwzględniających inne determinanty zachowań oszczędnościowych gospodarstw domowych.

Bibliografia

- Alguacil, M., Cuadros, A., Orts, V., 2004, *Does Saving Really Matter for Growth? Mexico (1970–2000)*, Journal of International Development, 16, iss. 2.
- Antonides, G., Raaij, W.F. van, 2003, *Consumer Behavior. European Perspective*, John Wiley&Sons. New York.
- Białowas, S., 2013, *Zachowania oszczędnościowe polskich gospodarstw domowych*. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań
- Blackburn, R., 2003, *Banking on Death or Investing in Life: the History and Future of Pensions*, Verso, New York.
- Bywalec, C., 2009, *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bywalec, C., 2010, *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Eurostat, 2014, *Household Saving Rate*, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/> [dostęp: 27.09.2014].
- Fatuła, D., 2013, *Zmiany skłonności do konsumpcji i oszczędzania gospodarstw domowych w warunkach zmian koniunktury*, Handel Wewnętrzny, nr 2, s. 110–119.
- Garczarczyk, J. (red.), 2009, *Rynek usług finansowych a koniunktura gospodarcza*, CeDeWu, Warszawa.
- Garczarczyk, J., Mocek, M., Olejnik, I., Skikiewicz, R., 2006, *Wskaźniki koniunktury finansowej w diagnozowaniu i prognozowaniu rozwoju gospodarki*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań.
- Garczarczyk, J., Mocek, M., Białowas, S., 2014a, *Economic Situation and the Polish Households' Behavior on the Financial Market*, International Journal of Social Sciences III (2).
- Garczarczyk, J., Mocek, M., Skikiewicz, R., 2014b, *Zachowania gospodarstw domowych na rynku usług finansowych w warunkach zmiennej koniunktury*, CeDeWu, Warszawa.
- Harasim, J. (red.), 2007, *Oszczędzanie i inwestowanie indywidualne w Polsce*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne Oddział w Katowicach, Katowice.
- Katona, G., 1975, *Psychological Economics*, Elsevier Scientific Publishing Company, New York.
- Korenik, D., 2003, *Oszczędzanie indywidualne w Polsce*, Akademia Ekonomiczna, Wrocław.

- Leetmaa, P., Rennie, H., Thiry, B., 2009, *Household Saving Rate Higher in the EU than in the USA Despite Lower Income. Household Income, Saving and Investment, 1995–2007*, Eurostat, Statistics in Focus, 29.
- Mocek, M. (red.), 2006, *Diagnozowanie i prognozowanie koniunktury gospodarczej w Polsce*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań.
- Olejniki, I., 2013, *Skłonność do indywidualnego oszczędzania na emeryturę a zmiany koniunktury gospodarczej*, *Handel Wewnętrzny*, nr 2, s. 99–109.
- Owsiak, S., 2005, *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Skikiewicz, R., 2013, *Skłonność do oszczędzania gospodarstw domowych na tle zmian koniunktury konsumenckiej w Polsce*, *Marketing i Rynek*, nr 11, s. 9–15.
- Snyder, D.W., 1974, *Econometric Studies of Household Saving Behaviour in Developing Countries: A Survey*, *Journal of Development Studies*, 10,2.